

УДК 657.221:504.03

Вороновська О.В.

Таврійський державний агротехнологічний університет

ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ЕКОЛОГІЧНОЇ КРИЗИ

© Вороновська О.В.

Досліджено вплив діяльності аграрних підприємств на стан навколишнього середовища. Визначено місце та основні задачі обліково-аналітичного забезпечення у запобіганні екологічної кризи аграрного виробництва.

Ключові слова: обліково-аналітична система, екологічний облік, екологічна криза, екологічна діяльність.

The influence of activity of the agrarian enterprises on a condition of an environment is investigated. The place and basic tasks of accounting and analytical maintenance in prevention of ecological crisis of agrarian manufacture is determined.

Key words: accounting and analytical system, ecological account, ecological crisis, ecological activity.

Исследовано влияние деятельности аграрных предприятий на состояние окружающей среды. Определено место и основные задачи учетно-аналитического обеспечения в предотвращении экологического кризиса аграрного производства.

Ключевые слова: учетно-аналитическая система, экологический учет, экологическая криза, экологическая деятельность.

Постановка проблеми. Аграрний сектор економіки останнього століття традиційно орієнтувався на розвиток енергоємних і ресурсоспоживаючих технологій. Прагнення взяти від природи якомога більше і в найкоротші строки призвела до величезного дисбалансу в системі “суспільство-екологія”. Для того щоб оцінити з максимальним ступенем достовірності причини кризової екологічної ситуації на конкретному агроному підприємстві, необхідна більш глибоке вивчення господарської діяльності та більш розширена класифікація ознак та причин даної ситуації. Сьогодні відсутній методологічний підхід до аналізу передумов кризових екологічних ситуацій. У зв’язку з цим ставляться задачі, які вимагають формування обліково-аналітичного забезпечення управління екологічною діяльністю, підвищення ефективності функціонування виробничих і суспільних

систем з урахуванням їх впливу на природне середовище. Діючи підходи до регулювання на державному рівні бухгалтерського обліку не сприяють реалізації місії аграрного сектору економіки, який справедливо оцінюється політиками, вченими і практиками, як базова складова продовольчої, екологічної та енергетичної безпеки. Екологічній проблематиці відводять другорядну позицію по відношенню до економічних пріоритетів. Якщо ми хочемо жити в екологічно комфортних умовах, то спочатку повинні збудувати сильну економіку. Це підтверджує й досвід розвинутих країн. Недарма Джордж Буш в 1990 році заявив: “Тільки сильна економіка може захистити природу”. Тому не тільки економічна, а й екологічна діяльність аграрних підприємств повинна бути підпорядкована законам та категоріям, які визначають її структуру.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковій та навчальній літературі пропонуються різні погляди щодо формування обліково-аналітичної системи для управління екологічними кризами. Заслуговують на особливу увагу праці вітчизняних вчених І. В. Замули, Л.Г. Мельника, Н.М. Малюги, В.З. Папінко та інші. Зарубіжних вчених – Р. Адамса, І.В. Бешулі, Е. Бужим, Д. Мур, М. Стемпіень. Але рівень теоретичних досліджень облікових проблем значно відстає від потреб щодо мінімізації екологічних наслідків в аграрному секторі економіки.

Ціль роботи. Формування інформації в рамках обліково-аналітичної системи про екологічну діяльність аграрних підприємств з метою запобігання екологічних криз.

Виклад основного матеріалу. Екологічна криза - це потенційна екологічна небезпека яка стала дійсністю; якісна зміна певних системних параметрів природного середовища, його фізико-хімічних і біологічних констант; загрозливе загострення екологічної обстановки, яке може порушити природні умови людської життєдіяльності. Взагалі, терміном "криза" позначають зміни негативного небажаного характеру, яка характеризується наступними виявами: прогресуючі й загрозливі кліматичні аномалії; розрушення біосферного озонового екрану; забруднення атмосфери з утворенням високотоксичних кислотних опадів у результаті хімічних та фотохімічних реакцій; забруднення річок та озер, збільшення пустельних ареалів; деградація ґрунтів, зменшення площі земель сільськогосподарського призначення;

накопичення побутового сміття та виробничих відходів; погіршення умов життя як сільських, і так урбанізованих регіонів; депресування планетарної біоти - рослинного й тваринного світу тощо. Проте це зміни, які ще можна частково відновити до початкового стану.

Причиною кризового екологічного становища в аграрній сфері є переважно економічні чинники, а саме:

- екстенсивний розвиток сільськогосподарського виробництва, яке не здатне забезпечити населення держави в достатній кількості екологічно безпечними харчовими продуктами;
- відсутність екологічного обґрунтування планів і проектів економічного розвитку, що розробляються відповідними підрозділами міністерств і відомств на підставі відомчих методик та інструкцій, нормативно-технічної документації з розміщення, будівництва та експлуатації господарських об'єктів і комплексів, на створення нової техніки, екологобезпечних технологій виробництва сільськогосподарської продукції;
- майже відсутні ефективно діючі адміністративно-економічні механізми захисту навколишнього середовища; низький моральний рівень суспільства і відсутність екологічного мислення керівної ланки.

Але те чи інше сполучення економічної та екологічної діяльності повинно підпорядковуватись законом та категоріям, які визначають структуру підприємства, як показано на рис. 1.

Економічні та екологічні закони проявляються через закономірності соціально-економічного розвитку та визначають принципи побудови економічних моделей як на мікро-, та і на макрорівнях.

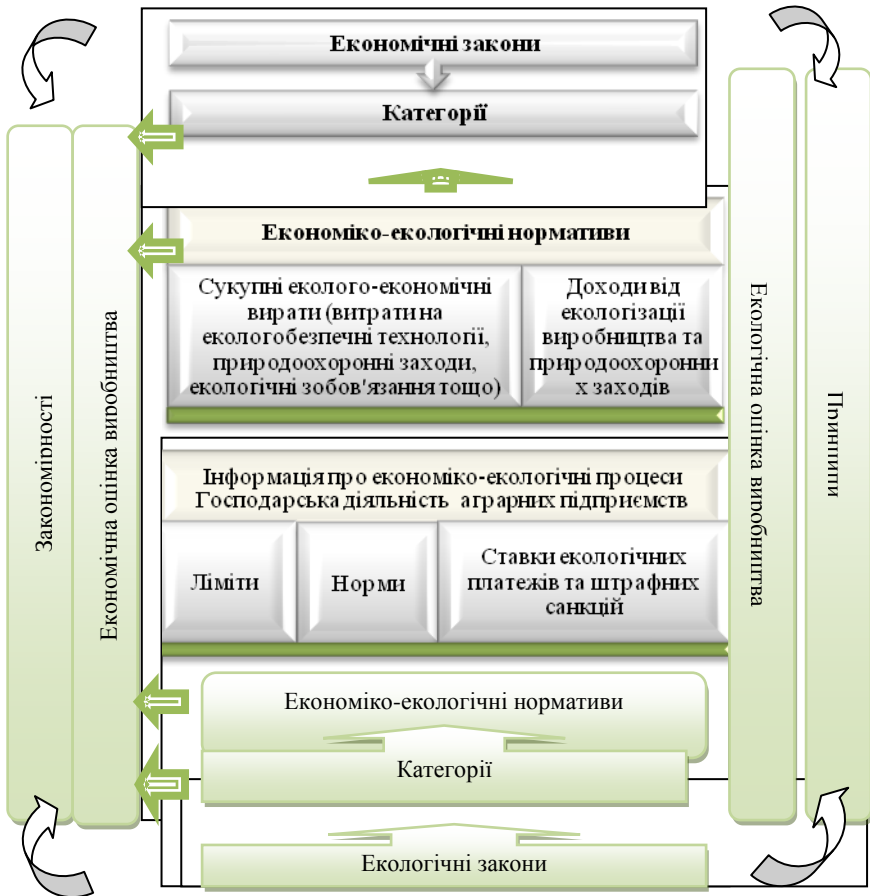

Рис. 1. Модель інформаційно-логічної взаємодії економіко-екологічних законів, категорій, принципів та закономірностей

Аграрні підприємства здійснюють свою діяльність усередині природного середовища, а біологічна складова економічного процесу, відповідно до якої саме родючий ґрунт, рослина і тварина, біологічні закони, за якими вони існують, визначають особливості побудови обліково-аналітичної системи з урахуванням дії екологічних законів.

Якщо розглядати діяльність аграрних підприємств як

сукупність дискретних, достатньо короткого часового інтервалу, то ці процеси, які знаходяться в рамках такого інтервалу, будуть підпорядковані дії економічних законів однозначної детермінації (наприклад, чим більший об'єм виробництва, більша виручка та менше витрат - тим вищий прибуток). Але, якщо ми розглянемо динаміку вартісних показників за більш тривалий період часу, картина буде зовсім інша.

Вченими доведено [1], що значний ефект у сільському господарстві від інтенсивних систем землеробства був отриманий тільки в перші 15 років. За цей період ріст валової продукції сільського господарства склав 21 %. У наступні 15 років урожайність культур практично не підвищувалася, а собівартість зросла, у тому числі зернових - на 42 %, соняшника - на 23 %. З ростом поставок техніки та добрив, доход аграрних підприємств почав знижуватися.

Межу екологічної деградації середовища, особливо ґрунту, від зростання енерговитрат, визначену в світовому масштабі, в агросистемах України було досягнуто в 70-ті роки, а в 1986-1990 рр. – перевищено вдвічі. Отже, два десятиліття здійснювався рух по «зачарованому колу» технократичного землеробства: зростання енерговитрат призвело до подальшої деградації ґрунту і середовища, а це, в свою чергу, збільшувало енергоємність аграрного виробництва. Тобто настає період, коли знижується родючість, підсилюється екологічний опір ґрунтів, а витрати на їхнє відновлення не окупаються.

Для запобігання екологічної кризи в агропромисловому виробництві існує одна економічно виправдана сільськогосподарська реформа – припинення деградації родючості ґрунту.

Залежність між природними факторами виробництва та темпами економічного розвитку аграрних підприємств є досить складною. Підтримання високих темпів економічного розвитку без проведення відповідних природоохоронних заходів сприяє деградації навколишнього середовища. З іншої сторони, економічний збиток, який пов'язаний з антропогенним впливом діяльності підприємств на навколишнє середовище та виснаженням природних ресурсів, веде до зниження темпів досягнутого національного доходу на макрорівні.

Причино-наслідкові зв'язки екологічних явищ та процесів пронизують всю структуру господарського механізму та проявляються на різних рівнях у вигляді первинного та кінцевого ефекту і знаходять відображення в екологічному обліку або екологізації діяльності аграрних підприємств. Екологізація – це поширення екологічних принципів і підходів на природні та виробничі процеси й соціальні явища. Первинний ефект, який вимірюється за допомогою системи натуральних показників, проявляється в негативній дії на навколишнє середовище та погіршує її стан.

В процесі дослідження діяльності аграрного виробництва встановлено, що ознаки та види екологічних криз аграрного виробництва необхідно розділити на три групи: природні, антропогенні та соціальні. Чинники, які впливають на екологічний стан аграрного виробництва наведені на рис.2.

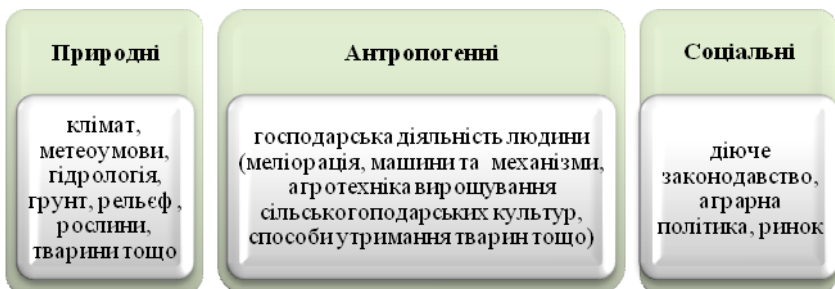

Рис. 2. Чинники які впливають на екологічний стан аграрного виробництва

Природні чинники більш різноманітні та представлені природними закономірностями, які необхідно враховувати при організації аграрного виробництва.

Антропогенні (внутрішньогосподарські) – це знання, прагнення, світогляд людей, які працюють в господарстві.

Для того щоб з максимальною точністю визначити причини сучасної екологічної кризової

ситуації на конкретному аграрному виробництві, необхідно більш детально вивчити її господарську діяльність та більш обширно класифікацію ознак та причин кризового стану.

Основні аспекти впливу аграрного виробництва на ґрунт та їх нормативне забезпечення представлені в табл. 1.

Інформаційне забезпечення управління кризовими ситуаціями в аграрній сфері економіки залежить від багатьох факторів. Щоб мати належне інформаційне забезпечення системи управління підприємством засобами обліку і аналізу доцільно сформулювати комплекс завдань для досягнення ефективного обліково-аналітичного забезпечення реалізації управлінської функції:

- розробити критерії та порядок оцінки якості інформації, яка створюється у підсистемі екологічного обліку та еколого-економічного аналізу;

- розробити методику оцінки якості облікового циклу та процесу аналітичної обробки облікової інформації про екологічну діяльність;

- встановити порядок генерування необхідної управлінню кількості даних у системі обліку та порядок подальшої трансформації облікових даних у аналітичну інформацію.

Обліково-аналітичне забезпечення - це процес підготовки обліково-аналітичної інформації про екологічну діяльність підприємства, забезпечення її кількості та якості.

За словами О.В. Пархоменка, інформаційно-аналітичне забезпечення системи управління - це поєднання всієї використовуваної в ній інформації, специфічних засобів і методів її аналітичної обробки, а також діяльності фахівців з її ефективного удосконалення та використання [3]. Звідси можна сформулювати основні функції обліково-аналітичного забезпечення для управління аграрним виробництвом:

- інформаційна - забезпечення системи управління інформацією про екологічну діяльність підприємства внутрішніх і зовнішніх користувачів;

- облікова - відображення фактів екологічної діяльності підприємств;

- аналітична - здійснення на підставі первинних аналітичних даних еколого-економічного аналізу діяльності підприємств.

Через реалізацію своїх функцій та задач обліково-аналітична

система сприяє зниженню антропогенного навантаження на навколишнє середовище. Причино-наслідкові зв'язки між екологічними явищами та процесом аграрного виробництва відображаються в екологічному обліку. Екологічний облік – це процес збору, ресстрації, узагальнення та відображення інформації про екологічні та природоохоронні витрати, природних активах та результатів діяльності господарюючих суб'єктів з метою управління та визначення сукупного потенціалу з урахуванням екологічних факторів. Екологічний облік спрямований на використання даних виробничого обліку, в якому відображається рух натурально-речових потоків, і фінансового обліку, як носія інформації про рух фінансових потоків. Інтеграція цих видів облікової інформації в найбільшій мірі сформує екологічну інформацію.

Таблиця 1

Причинно-наслідкові зв'язки впливу аграрного виробництва

Вид антропогенного навантаження	Наслідки
Вузький набір основних сільськогосподарських культур (Співвідношення земельних угідь)	Грунтостомлення Зниження різноманіття видового складу та структури агроєкосистем
Інтенсивність використання земель	Зниження родючості ґрунту
Порушення технології вирощування сільськогосподарських культур	Ерозія ґрунтів
Техногенне забруднення	Забруднення ґрунту Зневажання принципів біологічного землеробства
Аерогенне забруднення	Забруднення ґрунту
Застарілий машинно-тракторний парк	Ущільнення ґрунтів Недотримання міні-малізації обробки ґрунтів
Необґрунтовані меліоративні роботи	Засолення ґрунтів
	Підсолоння ґрунтів

В якості функцій та задач обліково-аналітичної системи в умовах екологічної кризи можна виділити наступні (табл. 2).

Більш глибоке розуміння технології процесу обліково-

аналітичного забезпечення передбачає виділення основних його стадій. Їх є шість.

Таблиця 2

Взаємозв'язок функцій екологічного обліку та задач обліково-аналітичної системи в умовах екологічної кризи

Функції екологічного обліку	Задачі обліково-аналітичної системи
Організаційна робота, взаємодія внутрішніх інформаційних зв'язків	Формування та пред'явлення достовірної та повної інформації про екологічну діяльність підприємства для всіх зацікавлених внутрішніх та зовнішніх користувачів
Оцінка та виконання заходів щодо екологізації аграрного виробництва	Формування інформації про виробництво екологічно чистої продукції (об'єм виробництва, структура виробленої продукції, собівартість продукції тощо)
Планування та прогнозування	Планування заходів щодо впровадження екологобезпечних технологій, прогнозування майбутніх показників екологічної діяльності підприємства
Стимулювання	Розмежування сфер відповідальності менеджерів та вироблення способів оцінок та заохочення ефективності роботи підрозділів
Регулювання	Запобігання негативних наслідків діяльності підприємства та виявлення внутрішніх резервів забезпечення екологічної стійкості
Контроль	Екологічна експертиза, екологічна оцінка, екологічна

	сертифікація, екологічний аудит, екологічний маркетинг, екологічна діагностика
--	--

Першій стадії обліково-аналітичного забезпечення відповідає процес виявлення, вимірювання, реєстрації та накопичення еколого-економічної інформації стосовно фактів господарської діяльності, іншими словами, - формування масиву первинної облікової інформації.

Узагальнення такої інформації - формування внутрішньої та зовнішньої екологічної звітності відбувається на другій стадії. Таким чином, формуються первинні аналітичні дані, які є вхідними для процесу аналітичної обробки, йому відповідає третя стадія. Саме третя стадія формує заходи щодо запобігання екологічних ситуацій в аграрній сфері.

Основні важелі стимулювання екологізації аграрного виробництва це – цінова, податкова, інвестиційна, кредитна політики. Н.М. Нелеп вважає, що головний стимул - це «... використати одну з переваг України в процесі інтеграції – так званий ефект затриманого розвитку: не потрібно повторювати весь шлях проб і помилок інших країн. І наші недоліки (низька урожайність і пов'язані з цим низький винос з урожаєм поживних речовин з ґрунту) можуть і повинні стати перевагами» [2]. Результати дослідження проф. М.К. Шикуди про це переконливо свідчать: «... практично у всіх областях України є досить великі площі орних земель (і пасовищ та луків), на яких можна отримувати екологічно чисті продукти харчування конкурентоспроможні на світовому ринку» [4].

Регулююча функція екологічного обліку забезпечує екологічну рівновагу сільських територій, сприяє збереженню агроландшафтів, а контрольна функція здійснюється з метою досягнення ефективного використання і відновлення природних ресурсів; охорони навколишнього природного середовища та забезпечення екологічної безпеки (рис. 3).

Оцінка екологічної діяльності – це процес системного аналізу й оцінки екологічних наслідків аграрного виробництва, а саме використання земельних ресурсів. В процесі використання землі, як важливої умови виробничої діяльності, та одночасно, основного

елементу екологічної складової, необхідно дотримуватись таких вимог:

- об'єктивна оцінка земельних угіль;
- оптимальна віддача задіяних земельних ресурсів;
- підтримання балансу їх родючості;
- наявність та ефективність використання еколого-орієнтованих засобів виробництва.

Рис.3. Пріоритетні задачі обліково-аналітичної системи в умовах екологічної кризи

Але для того, щоб обліково-аналітичне забезпечення в умовах екологічної кризи інтегрувало в інформаційну систему бухгалтерського екологічного обліку управління аграрними підприємствами, необхідно доповнити систему бухгалтерського обліку відповідними рахунками та субрахунками, які б відображали дане направлення в діяльності економічного суб'єкта:

- повне та часткове відтворення родючості земель

сільськогосподарського призначення відносити на рахунки поточних витрат в розрізі культур;

➤ в собівартість продукції, робіт, послуг включати вартість витрат, пов'язаних з отриманням сертифікатів якості продукції, патентів, які регулюють екологічну діяльність.

Висновки. Суттєвою передумовою виникнення екологічної кризи в агропромисловому виробництві є відсутність науково обґрунтованого підходу до визначення економічної оцінки природних ресурсів. Сучасний стан обліково-аналітичного забезпечення не відповідає вимогам ринку і потребує удосконалення за допомагаю впровадження екологічного обліку. Аналітичність даних бухгалтерського обліку є нічим іншим як деталізацією даних, які містяться у ньому і їх групування за важливими екологічними ознаками.

Обліково-аналітична система являється індикатором: раціональності господарювання; справедливого перерозподілу природних ресурсів; економічного вимірювання природних ресурсів; виробництва екологічно чистої продукції; виявлення проблем екологічного ризику; надходження інвестицій в аграрний сектор; контролю негативного впливу на навколишнє середовище.

Список використаних джерел:

1. Лысенко Ю.В. Эколого-экономические основы устойчивого развития земледелия /Ю.В.Лысенко - М.: 2002. – 245 с.
2. Нелеп В.М. Наша земля і майбутнє України /В.М. Нелеп //Формування ринкової економіки: Зб. наук. Праць КНЕУ. Київ 2009. –с. 76-83
3. Пархоменко О.В. Інформаційно-аналітичне забезпечення процесу прийняття рішень в системі науково-технічної інформації: автореф. дис. на здобуття наук, ступеня канд. екон. наук : спец. 08.02.02 „Економіка та управління науково-технічним прогресом" / О.В. Пархоменко. - Київ, 2006. - 24 с.
4. Шидула М.К. Відтворення родючості ґрунтів у ґрунтозахисному землеробстві. –К.; Оранта, 1998.